

http://www.ereading.org.ua/bookreader.php/1002630/Skoropadskiy_Pavel_-Spogadi_1917_-_1918.html – Дата перегляду: 11 вересня 2012 року.

13. Тинченко Я. Останній бій генерала. Протоколи допитів О.Грекова / Я. Тинченко // Академия.- 1995.- № 2.-С.5-35.

14. ЦДАГОУ. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 62149-ФП. — Арк. 88-98.

Петрик Наталія Романівна

*аспірантка кафедри історії України та етнокомунікації,
Національного університету «Львівська політехніка»*

petryknr@mail.ru

ФОРМУВАННЯ КОЛЕКЦІЇ ПАМ'ЯТОК ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ МУЗЕЮ ІСТОРИЧНО-ВОЄННИХ ПАМ'ЯТОК НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Провідну роль серед спеціалізованих музеїв Львова наприкінці 30-их років відіграв Музей історично-воєнних пам'яток Наукового Товариства імені Шевченка (НТШ). У дослідженнях сучасних авторів його часто називають Музеєм Визвольних Змагань. Як окрема інституція музей існував лише протягом 1937 – 1939 рр., хоча процес формування його колекції та становлення музею як окремої установи мали значно довшу історію.

Утворення та діяльність Музею історично-воєнних пам'яток НТШ були пов'язані з ідейними, науковими та культурно-освітніми цілями Товариства. А його збірка була започаткована першими колекціями Товариства. В організаційних витоках Музею стояли Михайло Грушевський, Іван Франко, Олександр Барвінський [1, с. 33].

Формування збірки Музею історично-воєнних пам'яток НТШ розпочалося ще задовго до відкриття Музею Наукового Товариства як окремої інституції. Початки цього процесу припадають на період 1895 – 1920 рр.. А з початку 1920-х рр. збірка регулярно поповнювалася ще й матеріалами доби визвольних змагань [1, с. 33].

Військово-історичні пам'ятки поряд з іншими у 30-і роки зберігалися та експонувалися “Культурно-історичним музеєм” НТШ, який знаходився по вул. Чарнецького, 246 [1, с. 33]. Заходами Товариства “Молода громада” 1 листопада 1936 р. в рамках Музею Наукового Товариства імені Шевченка було відкрито відділ історично-воєнних пам'яток 1914 – 1920 рр. [4, с. 97]. Ця подія мала вагомим значенням не лише для культурного та наукового життя міста Львова, але й для воєнного. Свідченням цього є особиста присутність на відкритті відділу генерала Мирона Тарнавського [4, с. 37]. Рішення про створення окремого відділу Музею було ініційоване членами Товариства “Молода Громада”, переважна більшість яких належала до ветеранів УГА та армії УНР, і присвятила визвольній боротьбі вагому частину свого життя [1, с. 34].

Новий відділ виник при Культурно-історичному музеї НТШ, і станом на 1936 рік займав дві зали цього Музею [4, с. 102]. На XXV засіданні Виділу НТШ від 3 листопада 1936 року Товариству “Молода Громада” була висловлена подяка за організацію відділу воєнних пам'яток. Також подяку висловили д-рові І. Гнатевичу за впорядкування цього відділу [4, с. 22].

В експозиції відділу були представлені основні документи та світлини УСС, що лягли в основу ювілейного видання історії УСС. Крім того, відділ експонував роботи визвольної тематики малярів П. Холодного, І. Куриласа, І. Труша, І. Іванця, Ю. Буцманюка, К. Устіяновича, скульптора М. Гаврилка. Також у цьому відділі були зібрані матеріали з історії Галичини австрійської доби та визвольної війни 1918 – 1920 років, які досліджував з 1934 року І. Карпинець, готуючи монографію про Чортківську офензиву УГА [1, с. 36]. У новоствореному відділі плідно працювали, студіюючи стрілецькі мундири для створення мистецьких композицій, маляр В. Іванюк та різьбар А. Павлось [4, с. 99].

Виділення окремого відділу при Музеї НТШ стало першим кроком у процесі становлення Музею Історично-воєнних Пам'яток. Рішення про створення нового Музею було прийнято на XXXIII Засіданні Виділу НТШ від 12 травня 1937 року [4, с. 36 – 37]. А вже на XXXIX Засіданні було повідомлено про відкриття 21 листопада 1937 року третього музею Наукового Товариства, присвяченого історично-воєнним пам'яткам [4, с. 27]. Новий музей

НТШ був заснований трьома сторонами: Науковим Товариством імені Шевченка, Товариством “Молода Громада” і Українським Товариством Допомоги інвалідам (УКТОДІ) [1, с. 36 – 37].

Всі питання, що стосувалися відкриття та функціонування “Музею історично-воєнних пам’яток Наукового Товариства ім. Шевченка”, були висвітлені у Фуднаційній грамоті, згідно якої власником Музею було Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, яке й управляє ним так само, як і іншими своїми музеями. Всі видатки, пов’язані з утриманням Музею, мало покривати товариство “Молода Громада”. Приміщення для Музею надало Українське Товариство Допомоги Інвалідам у своєму домі по вул. Потоцького, 48. Управителя Музею мало призначити з-поміж своїх членів Товариство “Молода Громада”. Предмети, переховувані досі в Музеї Наукового Товариства імені Шевченка, як депозит Товариства “Молода Громада”, залишаються надалі власністю Товариства “Молода Громада” і його депозитом у “Музеї Історично-воєнних Пам’яток”; експонати, що були досі власністю НТШ в цьому Музеї, також предмети, віддані жертводавцями до Музею без виразного зазначення, кому вони даровані, залишаються власністю Наукового Товариства ім. Шевченка [5, ар. 1 – 2].

Даний договір підписали у Львові 29 травня 1937 року три сторони: від Наукового Товариства ім. Шевченка – голова Іван Раковський та секретар Василь Сімович; від Товариства “Молода Громада” – Андрій Мельник та Микола Бонковський; від “Українського Товариства Допомоги Інвалідам” – Іван Гижга та Олексишин. Змінити цей договір можна було лише за письмової згоди трьох сторін [4, с. 38 – 39].

Основним документом діяльності музею був Правильник, затверджений 13 квітня 1938 року, який визначав головні завдання музею, серед яких – збирати та зберігати усі пам’ятки, що відносяться до Історії Українського Війська; створити сталу виставку збірок; приймати дари та закупляти предмети музейної та історичної вартості [7, ар. 1].

При історично-філософській секції НТШ було створено комісію Музею історично-воєнних пам’яток та обрано музейну управу. Головою управи став професор Іван Крип’якевич, заступником Голови – Осип Навроцький, який також був і фінансовим референтом музею. Членами управи були Юрій Крохмалюк – дослідник воєнної історії, Роман Мармаш, Володимир Щуровський – відомий військовий лікар. Комісія займалася розбудовою музею, а також організувала наукові дослідження дотичного архівного матеріалу. Асистентом-куратором музею було обрано Омеляна Прицака [4, с. 38].

Фактичне існування Музею розпочалося 20 жовтня 1937 року після перевезення усіх експонатів та предметів відділу історично-воєнних пам’яток Музею НТШ з приміщення по вул. Чарнецького, 24 в приміщення кам’яниці УКТОДІ по вул. Потоцького, 48. Того ж дня Президія НТШ призначив Івана Карпинця управителем (кустосом) новоствореного музею [6, ар. 1]. З того часу музей почав наближатися до вимог тодішнього музейництва. 21 листопада експозицію музею оглянули перші відвідувачі [4, с. 38 – 39].

Основу збірки новоствореного музею склали 1278 музейних предметів, які були передані 20 жовтня 1937 року Культурно-історичним Музеєм НТШ, список яких уклав директор Музею НТШ Ярослав Пастернак. 30 травня 1938 року до музею додатково надійшло дев’ять одиниць зброї. До цього списку був включений депозит “Молодої Громади” (збірка Миколи Угриня-Безгрішного) та депозит Романа Баранського. [1, с. 39 – 40].

Зі збірки М. Угриня-Безгрішного було придбано чотири картини: три акварелі І. Куриласа та Л. Лепкого на тему “Бо війна війною”, та робота Ю. Паньковича (Добромисла) “Січові Стрільці пишуть листа до Боевої Управи” (полотно, олія); збірку фотопластин з життя Січових Стрільців, виконаних М. Угрином-Безгрішним; 380 копій світлин; фотоапарат, каламар та грамофон з Пресової Квартири. Загалом збірка М. Угриня-Безгрішного оцінювалася в чотири тисячі злотих [1, с. 35].

Згодом в депозит від І. Крип’якевича було прийнято 7 гравюр XVIII ст. та два альбоми, один з яких включав 51 літографію на теми Кримської війни, другий – відбитки малюнків з Першої світової війни в Галичині. Від Л. Лепкого було прийнято його олійний та акварельний автопортрети, портрет генерала Мирона Тарнавського також його роботи, ікону “Святий Юрій” Л. Перфецького, графічну роботу І. Ковжуна та світлини з життя УСС [1, с. 40].

Через постійне зростання музейної збірки постало питання про розширення площі музею. Музей складався з двох відділів: відділ старовини та найновішої історії. Крім того,

планувалося прийняти на зберігання пам'ятки Пласту, які мали заповнити ще одну кімнату. Саме тому 27 травня 1938 року музей було перенесено до нового приміщення, наданого УКТОДІ, площа якого складала 200 кв. м та мало шість кімнат [1, с. 43].

Впродовж наступних років до музею було здійснено багато нових надходжень. Переважно це відбувалося за рахунок жертводавців-прихильників музею, які подарували музею 2224 предмети. Серед жертводавців музею були Кирило Трильовський, Іван Крип'якевич, Михайло Драган, Іван Тиктор, Іван Рудницький, Омелян Пріцак, Володимир Щуровський, Юрій Крохмалюк, Володимир Трембіцький, о. Володимир Левицький (всього 43 особи). Крім того, до формування музейної збірки долучилися видавництва “Червона Калина”, “За державність”, “Українська преса” Івана Тиктора; Національний музей; Товариство Охорони Вояцьких Могил; УКТОДІ; Товариство “Просвіта”, Ліквідаційна комісія у справах Пласту. Серед подарованих предметів було сім одиниць зброї, 40 військових мап та ситуаційних планів, до ста актів тогочасного діловодства, 232 українські облігації та банкноти, 118 часописів, 137 поштових листівок, 346 світлин, 23 військові відзнаки, 95 різних друкованих видань часів Першої світової війни, а також печатки, моделі пам'ятників, друковані оголошення влади тощо. Таким чином, на початку 1939 року музейна збірка налічувала вже 3524 предмети [1, с. 40 – 41].

При музеї була створена бібліотека військової літератури, де зберігалися дублікатні примірники або підручники з військової справи, історичні розвідки та праці на військові теми [1, с. 40].

Один із жертводавців Музею В. Трембіцький у своїх спогадах зазначає, що в музеї зберігалися такі пам'ятки, як прапори військових частин УСС та ЗУНР, ордени, медалі, військові відзнаки, кашкети та зброя, оригінальний прапор з Ратуші, урядові документи УНР, ЗУНР, УСС [1, с. 41].

Внаслідок нових надходжень збірка музею поповнилася великою кількістю унікальних пам'яток, серед яких речі з повсякденного життя Симона Петлюри, шапка Євгена Коновальця, відзнаки Січових Стрільців – полковників Андрія Мельника, Василя Кучабського, Романа Дашкевича, підполковників Івана Рихла, Івана Ланька “На спомин праці”; шабля отамана К. Воеводки, шабля з піхвою поручника УСС М. Мельника; листопадові 1918 року накази Військового Комісаріату Української Генеральної Команди за підписом генерального отамана Г. Коссака; грамоти “За зимовий похід”, одна з них – для генерала Ю. Тютюнника, та його грамота на орден “За зимовий похід”; військові реліквії УСС – прапор Січових Стрільців, “прапор УСС з 1918 року”, “військовий прапор з Житомира”; 61 печатка, серед яких печатки підрозділів УГА – польової артилерії, пішого полку, Запорізької Кінної козацької дивізії, Української Дипломатичної місії на Кавказі, Кошового отамана козацьких військ Харківщини, Коша УСС [1, с. 42].

Крім того, музей володів живописною збіркою, яка налічувала низку батальних полотен та портретів відомих українських майстрів (“Могила неznаного жовніра” І. Груша, “Стрільці пишуть листа до Боевої Управи” Ю. Паньковича, “Бій під Сидоровим” та “Бій під Вознесенськом” Л. Перфецького; акварель І. Іванця “Табір у Сніговій”) [1, с. 42]. Загалом в музеї зберігались малярські та графічні роботи таких знаних українських митців: Осипа Куриласа, Петра Холодного, Олександра Климка, Івана Іванця, Леоніда Перфецького, Михайла Гаврилка, Юліяна Паньковича, Лева Лепкого, Лева Геца [2, с. 118].

Графіка у музеї була представлена цінними пам'ятками воєнного мистецтва, серед яких окремі комплекси жанрових рисунків, портрети, карикатури, фаталістичні сцени, ситуаційні шкідці, плани, краєвиди. Ці рисунки були виконані на аркушах паперу від 12x7 см до 27x21 см тушшю або олівцем. Усі роботи були присвячені темі січового стрілецтва, і належали Осипові Куриласу, Михайлові Гаврилку, Левові Гецу, Едварду Козакові [2, с. 118 – 119].

Особливе місце у збірці займали дві срібні чаші із землею зі стрілецького цвинтаря на Маківці та з Лисоні, переданих Товариством Охорони Вояцьких Могил з датами 23. VI. 1929 р. та 7/8. VI. 1930 р. [1, с. 41 – 42].

Після більшовицької окупації Західної України у вересні 1939 р. НТШ припинило свою діяльність, разом з усіма своїми музейними інституціями [1, с. 44]. Частину музейних збірок з метою їх збереження за ініціативою Управи Музею НТШ було передано його жертводавцям. Ще частину нелегально відправили до Музею Визвольної Боротьби України у Празі. Архівна

частина збірки перейшла до Центрального архівного управління НКВС. Колекції решти предметів в 1940 році були відправлені до фондів Львівського історичного музею, а в 1944 році – до окремих фондів груп [2, с.117].

В архіві Львівського історичного музею зберігся “Список предметів, переданих з Воєнно-історичного музею НТШ, (Потоцького, 48)”, який був укладений 14 квітня 1940 року Хамулою, Терлецьким, Филиповичем. Загальна кількість переданих речей становила 1803 предмети, [2, с. 117 – 118]. Проте тільки в 1995 році у фондах Львівського історичного музею була віднайдена частина цієї збірки, яка налічувала лише 351 предмет [1, с. 44].

Функціонування наприкінці 30-х років минулого століття Музею історично-воєнних пам'яток мало неабияке значення у процесі колекціонування та збереження пам'яток періоду визвольних змагань українського народу початку ХХ ст.. Завдяки плідній діяльності науковців та небайдужості жертводавців значна частина цих пам'яток збереглась до наших днів, і є цінним джерелом до вивчення воєнної історії нашого краю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бойко В., Коваль Л. Становлення та основні віхи Музею військово-історичних пам'яток / В. Бойко, Л. Коваль // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Вип. V. – Львів, 1996. – С. 33 – 46.
2. Бойко В. Пам'ятки українського війська : втрати і спадок / В. Бойко // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Вип. VII. – Львів, 1998. – С. 117 – 128.
3. Коваль Л. Історична довідка про фундаторів та жертвувателів Музею історично-воєнних пам'яток НТШ у Львові / Л. Коваль // Наукові записки / Львівський історичний музей. – Вип. VI. – Ч. I. – Львів, 1997. – С. 36 – 48.
4. Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові. За час від 1. I. 1935 – 25. XII. 1937. Ч. 73. – Львів, 1937. – 126 с.
5. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 785. – Ар. 1 – 2.
6. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 786. – Ар. 1 – 5.
7. Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 787. – Ар. 1 – 2.

Подойнікова Марія

Студентка групи СМ – 11 кафедри ІУЕК НУ «Львівська політехніка»

Науковий керівник: доц. Хома І.Я.

«ЗОРЯ ГАЛИЦЬКА» - ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДРУКОВАНИЙ ПРОСТІР ДЛЯ ПУБЛІЧНОГО ДІАЛОГУ

«Зоря Галицька» – надзвичайне явище в історії української журналістики. Її спрямованість змінювалася не одноразово і безпосередньо залежала від правлячих кіл та пануючих тенденцій у суспільстві. Це видання проіснувало майже дев'ять років, якісно відображаючи складні процеси тогочасного суспільства : натхненність під час революції і стрімке розчарування й повернення до старого укладу життя.

«Зоря Галицька» вперше вийшла друком 15 травня 1848 року. Цією газетою було започатковано вихід української преси. Вона стала органом ГРР – політичної організації свідомої української інтелігенції та уніатського духовенства Галичини, основними заходами якої, за думкою В. Сарбея, стали : з'їзд « письменників і прихильників народної просвіти», відкриття Народного Дому, заснування товариства «Галицько-руська матиця», впровадження української мови в освіту, та прагнення об'єднати українське населення Галичини з населенням Великої України [1, С. 125].

«Зоря Галицька» була заснована як тижневик, у 1849-1853 роках вона виходить двічі на тиждень, далі знову повертається до попередньої періодичності. Газету надзвичайно високо оцінювали як її сучасники, так і дослідники ХХ – ХХІ століть. Зокрема І. Франко у своїх нарисах про пресу класифікував « Зорю Галицьку» як « першу руську політичну часопись» [2,